

MOJA SJECANJA (Ilija Martić)

Napustio je Ilija pitominu Stubišta i sad boravi na Krupi, na katu gostione koju drži sin Nikica. Hvata ga nostalgija za mladenačkim danima pa nam iz buke s jedne strane, koju stvaraju bliza magistrala i gostiona i samoće s druge strane koju on osobno doživljava takoreći stare dane, bez jarana i akrama, doziva u pamet svoje mladenačke doživljaje, što ih je s cijelim našim narodom provodio u Planini, svom »zemaljskom raju«.

Mi nećemo Iliju ispravljati, osim u gramatičkim pogreškama. Nek se jasnije očituje duša našeg starog čovjeka, kojega je tehnika u isto vrijeme oslobodila i zarobila.

O crkvi u Nevesinju

Kad je Austrija zauzela Bosnu i Hercegovinu, mnogi »Turci« (muslimani) nisu bili zadovoljni, počeli su prodavati svoju zemlju i seliti u Tursku. U nevesinjskom kotaru bilo je te pojave više nego u drugim krajevima. Biskup Paskal Buconjić nagovara ljude po biskupiji, posebno iz svog rodnog kraja Drinovaca, da kupuju zemlju i da se tamo naseljuju. Tad su došli u nevesinjsku okolinu: Buconjići, Vasilji, Čuljci i drugi, U svemu oko trideset familija. Biskup je u tu svrku osnovao i posebnu kasu iz koje su svi dobivali kredite koje su kasnije otplaćivali. Ubrzo iza toga, kako radi novih doseljenika katolika, tako i radi jakog vojnog garnizona i pojedinih činovnika, traži se lokacija za crkvu koja se dobiva na lijepom mjestu zvanom Megdan. Gradnju crkve puno je pomogao Gašpar Preka. koji je porijeklom Albanac a došao je u Nevesinje po ulasku Austrije u B i H i bio je liferant za vojsku. Imao je 4 sina, među kojima i Nikolu, koji za vrijeme Stare Jugoslavije postade i ministar a prije toga je bio narodni zastupnik na listi Stjepana Radića, pa je po njemu i jedan vatreni pristaša pk. Luka Menalo dobio nadimak »Preka«.

Župnici pod šatorima

Ne sjećam se imena svih nevesinjskih župnika, ali se dobro sjećam imena i osobe pk. Don Marijana Kelave. On i drugi nevesinjski župnici dobili su u upravu sve planine počev od Gornjih Dubrava do Foče i Kalinovnika. Broj vjernika u samoj okolini Nevesinja bio je razmjerno malen, u prvo vrijeme svega nekoliko stotina, zato je župnik u ljetno doba obilazio planine i planištare te one stalno naseljene obitelji (njih oko tridesetak u ono doba) u Borču i na Oblju. Danas su u svemu dvije obitelji na Oblju. A planine su bile uglavnom ove: Morine, Somine, Crvanj, Orlovac, Kladovo Polje, Bukovi Do, Krbine, Treskavica. Neke od ovih imaju posebne podnazive. U Morine je izlazilo na pašu iz Humnine oko 100 domaćinstava sa sto tisuća sitne stoke i oko 4 tisuće krupne. Pred drugi rat ti ljudi imali su oko 13 i pol hiljada dunuma gruntovno svoga vlasništva i oko 37.000 dunuma pašnjaka. Zemlja je bila prije većinom vlasništvo Stočana begova, a ljudi su je otkupljavali dajući zadnji zalogaj za tu jednu zemlju.

Obilazeći planinu i planištare u ljetno doba, nevesinjski bi župnik pošao s dva konja i s jednim momkom, pa bi došli u jednu mahalalu. Tu bi razapeli šator, naveče bi svećenik ispovijedio svu čeljad, ujutro bi na groblju rekao misu vrlo rano i podijelio sv. pričest. Drugi ili treći dan prešli bi u drugu mahalalu i tako redom jedan mjesec dana pred Gospojinu ili po Gospojini. Naravno je bilo i prešlo je u običaj da domaćice daruju grudu sira. A planinska gruda nije bila mala!

Kapelica na Morinama

Na Morinama, na Alipašinoj livadi planišтари su napravili crkvicu. Bilo je to 1912. godine a pravili su je majstori Jozo i Vidoje Vujnovići. Danas. Danas joj se ne vide ni temelji. Misa se u njoj govorila na Ilindan i na Gospu od Milosrđa (nedelja po Maloj Gospi). Sabrao bi se narod iz svih planina, te iz Bjelimića, a bilo je i mnogo pravoslavnog naroda iz okolnih sela. Mnogi su ljudi po Morinama napravili i solidnije kolibe ili čak kuće i čatrnje, pa i po dvije. Tako da bi u rano proljeće i kasno u jesen mogli obavljati rane proljetne sjetve ili prikupiti kasno dozrele u jesen. Sada nema više nitko u Morinama svoga vlasništva, a rijetki su planišтари, od kojih je iz Hrasna, koliko mi je poznato, u Morinama samo Pavao Menalo, dok u gornje planine ide više njih.

Jedna opaska i jedno zapažanje

Svake godine u proljeće početkom lipnja i svake godine u jesen koncem rujna put od planina do Humnine bio je pokriven omutovima ovaca. Da ga je bilo snimiti iz aviona, uvjeren sam u istom času nalazilo bi se na njemu nekoliko stotina hiljada ovaca, druge stoke i čeljadeta. Na svaki km puta bar tri omuta. Posebno mi se utisnula u pamet godina 1941. Jesen je ili zapravo još ljeto. Ratni je vihor zahvatio i našu zemlju. Radi nutarnjih nemira treba polaziti s planina ranije nego inače, koncem kolovoza. S Morina je pošlo sve jedan dan. Cesta od Vranjkuše do Planinice sve je samo jedna rijeka ljudstva i hajvana. Samih ovaca 100 hiljada. To je bila zadnja godina masovnog planištarenya. Poslije rata idu samo rijetki pojedinci, dok je prije bila rijetko koja kuća da nije išla.